

A vesztesekkel nehéz kommunikálni

– beszélgetés Inotai Andrással –

– *Hogyan ítéled meg a világ gazdasági helyzetét? Hogyan állnak ma a nagy versenyző felek a globális versenyben, és mit tesz ehhez hozzá a lisszaboni folyamat?*

– A XXI. század nagy valószínűséggel nem Európa évszázada lesz. Ez persze nem jelenti azt, hogy ki kell vonulnia a világból. Az Európai Uniót ma több területen is kettősség jellemzi, mint például a politika és a gazdaság nagyfokú szétválása. Európa gazdaságilag ma is világtényező, nélküle nincs kereskedelem, nincsenek nemzetközi segélyek, tőkemozgások, beruházások, környezetvédelem. A legutóbbi világkereskedelmi körtárgyalások is megmutatták, hogy gazdasági erejével jelentős politikai tőkét tud kovácsolni. Ugyanakkor a világpolitika színterén alig van jelen, és akkor sem

---

Inotai András az MTA Világgazdasági Kutatóintézetének igazgatója, a College of Europe (Bruges, Belgium), illetve a College of Europe (Varsó, Natolin) professzora.

egységes Európa képét mutatja. A gazdaság és a politika közötti ellentmondás nem új jelenség. Hermann Abs az ötvenes években fogalmazott úgy, hogy az akkori Német Szövetségi Köztársaság gazdasági óriás és politikai törpe. Igaz, ez az ellentmondás kényszer hatására, a háború folyamányaként jött létre, teljesen más nemzetközi környezetben.

Az unió esetében a gazdasági és politikai befolyás közötti ellentmondás a következő tíz évben nem tartható fenn. Kedvező esetben földoldódik azzal, hogy a gazdasági hatalom mellé felzárkózik egy, a mostanál sokkal erőteljesebb közös európai politika, esetleg a védelmi politika bizonyos részeit is beleértve. E nélkül nem lesz tartható Európa gazdasági befolyása a világban.

Európa volt a modern kapitalizmus bölcsője. Aztán a XIX. század végétől a második világháborúig és egy ideig az újjáépítés után is erre a Japánnal kiegészült transzatlanti viszonyra épült a gazdaság. Gazdasági növekedési üteme alapján Európa most, a modern világtörténelem során első ízben kikerül a világgazdasági körforgás élvonalából, a növekedés központja pedig a csendes-óceáni térségbe tevődik át. Ez a másik nagy ellentmondás.

– *Eddig csak Európáról beszélünk. A globális versenyben azonban fontos tényező például az Egyesült Államok és Kína, valamint a politika és a gazdaság kapcsolata is.*

– Európa (vagyis a régi tizenötök) növekedési üteme fele akkora, mint az Egyesült Államoké, Kína növekedési üteme pedig az egyesült államokbelinek duplája vagy majdnem háromszorosa. Fölzárkózik India is, és változatlanul fontos növekedési tényezők a „délkelet-ázsiai kis tigrisek” is. Az amerikaiak jóléte nagymértékben köszönhető annak, hogy az amerikai foglalkoztatási modell rugalmasabb, a színvonal sokkal magasabb, mint az európai. Amíg Európában kevesebb mint ezerhétszáz órát dolgoznak egy évben, addig Amerikában majdnem kétezret. Ráadásul Európa a technológiai forradalomban finoman fogalmazva is váltakozó sikerrel szerepel.

– *És a munkaerőpiac?*

– A migrációtól eltekintve, már mindenki megszü-

letett, aki húsz év múlva munkaképes lesz, és megjelenik az európai munkaerőpiacon. Az emberek átlagéletkora – tudjuk – növekszik, s ez átrendezi a társadalmi költségek alakulását. Az emberélet meghosszabbítása terén elért óriási eredmények világszerte növelik az egészségügyi kiadásokat.

– *Az Egyesült Államok, Brazília, India, Kína – ők a versenytársak. Melyek azok a sajátosságok, amelyek megkülönböztetik ezeket az országokat Európa országaitól?*

– Az Egyesült Államok az utóbbi időszakban erőteljes gazdasági növekedést ért el. A magyarzatokban két iskola nézetei ütköznek egymással. Az egyik szerint az amerikai termelékenység magasabb, mint az európai – ezt az európaiak vitatják. Általánosságban az európai munkavállaló végez magasabb színvonalú munkát. Kivéve persze az amerikai elitet, amelyik a Harvardon, az MIT-n vagy a Stanfordon végzett. Az amerikai üzleti szféra, annak alapján, hogy a munkaerő mit tud létrehozni a piacon hozzáadott értéként, összeállított egy felsőoktatási rangsort, és ebben a világ ötven leghíresebb egyeteme között csak amerikai és egynéhány brit, valamint egyetlen japán egyetem található. Eredményességét tekintve tehát az elitképző amerikai egyetemi rendszer és oktatás egyértelműen az európai fölött áll.

A másik nézet szerint nem a termelékenységben van különbség, hanem a munka intenzitásában. Mint említettem, Amerikában 20 százalékkal többen dolgoznak az emberek, mint Európában. Ha így van, akkor ez ráirányítja a figyelmet arra, hogy az európai munkaerőpiacokkal komoly bajok vannak: rugalmatlanok, a munkavállalók keveset dolgoznak, plusz igen magas a korai nyugdíjazások száma. Nem véletlen, hogy a lisszaboni célkitűzések között előkelő helyen áll a nyugdíjkorhatár fölemelése 65 évre, az idősebbek továbbfoglalkoztatása és a nyugdíj melletti munkavállalás lehetősége. Emelni kellene a női munkaerő piaci részvételét, amely bizonyos európai, főleg mediterrán országokban, különböző történelmi hagyományok miatt, rendkívül alacsony arányú. Hogy mi a különbség Európa és Amerika között? Nos, az amerikai társadalom alapvetően munkaközpon-tú. Jól szervezett a munkaerőpiac, az alkalmazottak és az alkalmazók között a viszony világos és egyértelmű. Ha a vállalkozók elégedetlenek az alkalmazottjukkal, különösebb pénzügyi és jogi kötöttségek nélkül meg-

válhatnak tőle. Ám az amerikaiak igazából szeretnek dolgozni. Sokan egyszerűen a munkában teljesítik ki önmagukat. Más az értékrend. Az európai ember individuális, nagyon fontos számára a szabadidő és a család, jelentős kulturális igényei vannak. Amerikában a munka mindennek előtt való, ez a *workaholics* stílus.

Más az amerikai társadalom hozzáállása a jövőhöz és a kihívásokhoz is. Érzékletes példa erre, hogy a kockázati tőkét az amerikaiak *venture capital*-nek hívják, a németek *Risikokapital*-nak. A *venture* a pozitív hozzáállást tükrözi, a vállalkozás lehetőségét fejezi ki. Miért ne sikerülne? – vélekednek ők. Európában – és ezt mutatja a magyar kifejezés is – ezt *kockázati*, nem pedig *vállalkozási tőkének* nevezzük. Ebben benne van, hogy ha a dolog esetleg veszélyes, inkább nem nyúlunk hozzá. Adja csak ide nekem az „állam bácsi” a fizetést, biz-

tosítsa ő az én szociális jólétemet. Ezzel ugyan nem megy jobban a sorsom, mint az előző évben, de még mindig biztonságosabb, mint vállalkozni – önként – valamire.

– *Az Egyesült Államok ebből a szempontból dinamikusabb és rugalmasabb. Munkahelyek szűnnek meg és újak teremődnek, az emberek mégis dinamikusak, nem panaszkodnak...*

– ...és szakmailag is rugalmasabbak. Ott általában szerződéses jogviszony van. Ha a szerződés lejár, akkor az illető vagy ott marad, mert szeretne még egy projektben részt venni, és ennek a projektnek a költségvetéséből finanszírozzák a jövedelmét, vagy elmegy máshova. Amerikában nem tragédia, ha egy egyetemi tanár esetenként benzinkúthoz vagy szupermarketbe megy dolgozni, mert közben keresi, hogy milyen másik egyetemen tudna elhelyezkedni. A szakmai mellett lényegesen nagyobb a földrajzi mobilitásuk is.

– *Nézzük Kínát!*

– Kína a maga 8-9 százalékos gazdasági növekedésével már ma a világ feldolgozóipari központja. Párját ritkítja az a műszaki forradalom, amely részben az importált technológiának, részben a külföldön tanult kínaiak eredményes munkájának köszönhető. Ma már a legbonyolultabb termékeket is le tudják gyártani, sőt egyre gyakrabban exportálják is azokat. Ez nem jelenti azt, hogy a kínai társadalom és gazdaság nem néz szembe nagy kihívásokkal. Nagyon megnövekedtek a jövedelemkülönbségek, hatalmas eltérések vannak a fejlett keleti rész – Sanghaj, Kanton környéke – és a mongol sztyeppék életszínvonala között. Jelentős a munka-

„Gazdasági növekedési üteme alapján Európa most, a modern világtörténelem során első ízben kikerül a világ-gazdasági körforgás élvonalából, a növekedés központja pedig a csendes-óceáni térségbe tevődik át.”

erő-vándorlás is: az utóbbi években 200 millió ember váltott lakóhelyet a jobb élet reményében. Európában mi ezt vállalhatatlan társadalmi költségnek fogjuk fel, ők viszont jövedelemszerzési lehetőségként kezelik. A kínai is dinamikus társadalom. Az európai ember a maga normáit, jelenlegi életérzését próbálja kivetíteni a feltörekvő országokra, és a saját szociális modelljét szeretné átvetetni másokkal is, még ha az a másikat nem is érdekli, mert még nem tart ott a fejlődésben, vagy egyszerűen más az értékrendje...

– India?

– India a világ szolgáltató központja lehet. Az indiaiak erre rendkívül alkalmasak, hiszen a gyarmati rendszerből örökölték egy jól szervezett szolgáltatói szektort, magas szakképesítésű, angolul beszélő munkaerővel rendelkeznek több milliós nagyságrendben, legyen szó akár biológiáról, orvostudományról vagy szoftver fejlesztésről.

– *A statisztikák szerint jelenleg 450 millió indiai beszél angolul, és hasonló nagyságrendű a 35 évnél fiatalabbak száma.*

– Ez a szám bizony elgondolkodtató, ha arra gondolunk, hogy jelenleg ennyi az Európai Unió összslakossága.

– *Melyek Brazília fejlődési sajátosságai?*

– Brazília fejlődése talán kevésbé látványos, sok belső problémával, egyensúlyhiánnyal küszködik, de a lehetőségei óriásiak. Elsősorban agrárterületen. A világ élelmiszer-termelőjeként és -ellátójaként arra a szerepre törekszik a mezőgazdaságban, mint amelyre Kína az iparban, India pedig a szolgáltatások terén. Erre jó esélyei vannak, különösen ha a mezőgazdasági forradalmat is figyelembe vesszük. A génmanipulált termék, akárhogy is vélekedik róla most az unió, előbb-utóbb része lesz a nemzetközi versenynek.

– *A globális versenytársak után tekintsük át Európa helyzetét. Véleményem szerint az EU jelen pillanatban*

nem tud egységesen fellépni a világban, mert nagyon erősek a különálló francia, német vagy angol érdekek.

– Az európai integrációnak jelenleg három nagy problémája van. Az első: nem a legjobb a működési hatékonysága a mai nemzetközi helyzetben. Nagyon hosszadalmas a döntési folyamat, hiszen vannak olyan területek, ahol 25 ország egyetértésére van szükség. És ha sikerül dönteni, akkor sem biztos, hogy minden országban azonos lesz a végrehajtás. Ugyanazt a törvényt másképp érti egy görög és másképp egy ír, másképp viszonyul hozzá egy skandináv, másképp egy olasz, noha mindegyik fél elfogadta a döntést. Amerikában, ha a republikánusok és a demokraták valamiben megegyeznek, akkor abból – jól körülhatárolható ratifikációs folyamat eredményeként – törvény is lesz.

A másik nagy probléma az, hogy az Európai Uniónak nincs jövőképe. A nagyhatalmi szembenállás megszűnt, de ezzel eltűnt az a külső kényszer is, amely az integráció első két évtizedében jelentősen alakította és összetartotta az uniót. Továbbá gyakorlatilag kihalt, vagy alig játszik szerepet a politikában az a nemzedék, amelynek még voltak második világháborús tapasztalatai, vagyis pontosan tudta, mit is ér a nehezen megszerzett és fenntartott béke és prosperitás. Goethe a *Faust*-ban azt mondja, hogy a szabadságot mindennap meg kell hódítani. A fiatal generáció számára a béke már

---

„az Európai Uniónak nincs jövőképe”

adottság, amelyet nem vehet el tőle senki, ezért nem is érzi szükségét annak, hogy nap mint nap megdolgozzon a békéért és a prosperitásért. Sajnos nem veszik észre, hogy omladozik a vakolat.

Harmadszor: nagy gondot jelent a vezetés kérdése. A Római Szerződéssel létrehozott hattagú Európában még voltak világos vezető szerepek. Később – politikai téren – egyértelmű francia vezetés alakult ki az integrációban, ez a brit belépés után kissé fellazult. (Nem véletlenül próbálta De Gaulle éveken keresztül megvétózni Anglia bevonását az unióba.) Ma viszont az egykori hat nagy ország helyett már tizenkilenc kicsi vagy közepes országból áll az unió, és ez a helyzet a további belépőkkel sem módosul lényegesen. Egészen addig, amíg Törökország vagy Ukrajna felvétele nem kerül napirendre. Ez majd egyértelműen a „kis országok” felé billenti a mérleget, amelyek koalíciókat tudnak létrehozni. Különösen akkor, ha egy vagy két nagy ország is melléjük áll. A néhány nagy ország különmegállapodására épülő, valójában XIX. századi klasszikus nagyhatalmi politikát a XXI. században nem lehet folytatni, hiszen

a világ ma már nem arról szól, hogy az európai nagyhatalmak hogyan osztják föl egymás között a vadászterületeket, hanem egy sokkal rugalmasabb munkamegosztásról és szövetségi rendszerről, ahol a „jövőorientált” országok kerülnek szembe a „status quó” védőkkel”.

Az európai jövő feszítő kérdéseire és meghatározó kihívásaira csak egy Európán belüli világos vezetéssel lehet sikeres választ adni. A vezető szerepet az országok nagy része azonban kizárólag akkor fogadja el, ha egy valóban föderális Európában érezheti magát. A nagy államok kormányközi döntései bizalmatlanságot szülnek, és másodlagos kategóriába kényszerítik a kis országokat. Valódi változást az hozhat, ha egy vagy két nagy ország, európai érdekektől vezérelve, számos kis országgal áll össze – és ez csak egy föderális struktúrában képzelhető el. Egy ilyen struktúrának épp a kis országok a legfőbb szószólói, hiszen saját nemzeti szuverenitásuk nagy részét leadták Brüsszelben, a megmaradttal pedig csekély egyenkénti befolyásuk miatt csak igen korlátozottan tudnának élni. Így csak másokkal szövetkezve, a megosztott érdekeken keresztül tudják érdekeiket érvényesíteni, továbbá szükség esetén sikerrel védeni pozíciójukat. A föderális struktúra csökkenti a nagy országok dominanciáját, így azonnali elutasításra találna a briteknél, és nem vívna ki lelkesedést Franciaországban sem. Talán a német gondolkodás és intézményrendszer áll legközelebb ehhez a struktúrához. Tovább árnyalja a helyzetet, hogy az unió bővítésével a földrajzi, növekedési súlypontok és a humán erőforrások súlypontjai is kelet felé tolódtak el. Az új központ a balti térség és a kontinens belseje lett. A két szélső pont között középen áll Németország mint a jövőbeli Európa centrális eleme. Ha a német konjunktúra felpörög, a gazdaság egészségesebbé válik, ha létrejönnek egy felvilágosult, XXI. századi vezető szerepnek a belső feltételei és külső elfogadottsága, akkor kialakulhat egy új központú Európa. E nélkül a XXI. századi Európára borúsabb jövő vár.

– *A súlypont tehát keletebbre tolódott, de hogy fog ez érvényesülni a politikai, gazdasági döntéshozatalban? Egyes vélemények szerint Anglia tulajdonképpen fék az EU-ban, Franciaország pedig sok olyan belső problémával küzd, amelyek teljes mértékben még nem is öltöttek alakot. E két ország nélkül viszont nem lehet fenntartani az integrációt. Lehet, hogy velük sem...*

– Én Európa problémáját leginkább mentalitásbeli problémának látom. A német politika nem fog látványosan szakítani Franciaországgal, bár a történelem olykor teremt olyan helyzeteket, amikor az érdekek más pályákra rendeződnek. El tudok képzelni egy sokkal pro-európai brit politikát, ennek már vannak is képviselői Angliában. Nagyobb gondnak látom a fran-

cia mentalitást, amely sokkal kevésbé nyitott, mint az angol, még akkor is, ha a francia vállalatok meglepően jól alkalmazkodnak a globális kihívásokhoz. Esetenként jobban, mint a németek. A mentalitás változik a legnehezebben. Ezért lenne óriási szükség egy össz-európai oktatási rendszerre. Európai történelemkönyvet kellene írni, európai értékeket kellene tanítani az iskolákban. Az uniós tudatot, az európai tudatot kellene bővíteni, ami együtt jár azzal, hogy Nyugat-Európa megismerje Közép- és Kelet-Európát vagy Délkelet-Európát. Ez mind a mai napig nem valósult meg. Amit információban, tájékoztatásban, közvélemény-formálásban kapunk, az jobb esetben nyugat-európai érték, rosszabb esetben nyugati bővli.

– *Ezzel teljesen egyetértek, de úgy érzem, rendkívül ingoványos, nehezen megfogható területre érkez-*

„...az európai munkaerőpiacokkal komoly bajok vannak: rugalmatlanok, a munkavállalók keveset dolgoznak, plusz igen magas a korai nyugdíjazások száma.”

tünk, mert nincsenek meg a feltételek, a szükségszerűségek, amelyek ezt a szemléletváltást kikényszerítenék. Közép-Európa és a kelet-európai térség most csatlakozott az unióhoz. Ez a csatlakozási folyamat egyelőre deficites, nemcsak anyagilag, de ismeretben, szolidaritásban is. Kelet-Közép-Európa mintha a rossz természetű, rossz idegzetű, türelmetlen emberek tábora volna. Senki nem fogja a batyujában kihozni ezeknek az országoknak a történelmét, hiszen a tehetséges emberek elmentek-elmennék máshová, például Amerikába. Az unió feltehetően jó forma, sajátos szövetség, de a globális versenyben nem állja meg a helyét. Egy előadásodban úgy fogalmaztál, hogy Európa a XXI. században is csak reflexszerű válaszokat tud adni. A jövőképet két irányból lehet megnézni: a jelen és a jövő szempontjából. Jó jövőkép az, amelyet a jövő szempontjából nézünk. Nem tudom, milyen lesz a jövő Európában, azt viszont látom, hogy a jelen nem kilátástalan, de rossz.

– Senki nem fogja Európát kiszabadítani ebből a szorításból, ha Európa saját magától, alulról építkezve nem tudja kezelni a problémáit. Hadd tegyem hozzá, hogy az Európában kialakult szociális jóléti rendszer csak akkor tartható fenn, ha a versenyképességgel összeegyeztethető formát találunk. A skandináv államokban – a rendkívül magas szintű társadalmi toleranci-

ának és igazságérzetnek, valamint a kiegyensúlyozott jövedelmeknek köszönhetően – ez sikerült. Közép-Európában hiányzik a szolidaritás, hiszen ezek az országok mindig versenyeztek egymással, nyugatról pedig mindig versenyeztették is őket.

Ugyanakkor Európa emberi tartalékok tekintetében egyáltalán nem áll rosszul. Csakhogy ezek a tartalékok nem képesek gazdasági hajtóerővé válni. A nemzeti érdekek még ma is sokkal erősebben érvényesülnek az integrációs érdekeknél. A német gazdasági reformokra nemcsak azért van szükség, hogy a nemzeti problémákat orvosolják, hanem Európa jövője érdekében is. Az európai gondolkodásmód szerint a példánkban szereplő német gazdasági reformok kitalálója, végrehajtója felelősséget érez Európáért. Igaz ez a kis országokra is, annak ellenére, hogy csak jóval szerényebben tudnak hozzájárulni az európai jövőhöz. Európa csak akkor tudja megőrizni szerepét vagy növelni befolyását, ha egységesen lép föl számos kérdésben. A döntéseknél az európai érdek kell(ene) hogy prioritássá váljék, má-

---

„Az Európában kialakult szociális jóléti rendszer csak akkor tartható fenn, ha a versenyképességgel összeegyeztethető formát találunk... az európai érdek kell(ene) hogy prioritássá váljék, második gondolatként természetesen megjelenik a nemzeti, majd a regionális és a lokális is.”

sodik gondolatként természetesen megjelenik a nemzeti, majd a regionális és a lokális is.

– Nyilvánvaló, hogy Európa viszonylag pontosan meg tudja fogalmazni érdekeit, például a munkaerőhöz vagy a bevándorlókhoz való viszonyát. Eszembe jut Henry Kissinger mondása: mi Európa telefonszáma? Az európai gondolkodók bizonyára tudják, ha Európa egységes volna, működőképes lenne. De az Európai Unió nemzetállamokból áll, és ezeket a nemzetállami kereteket nem nagyon tudja meghaladni. Már a suta kompromisszumok is eredménynek számítanak.

– Szerintem a nemzetállam történelmi kategória. A nemzetállamok mára világszerte többfajta erő szorításában működnek; a globalizáció, a regionális integrációk is faragják jogköreiket, ugyanakkor felerősödtek a szubregionális tendenciák. Úgy vélem, az integráció jótékony eszköze a nemzetállami szuverenitás részleges átadásának. A globális tőke viszont nem nemzetállami klisék szerint működik. Magyarországon tizenöt év alatt hármas változás zajlott le a külföldi tőkével való

együttműködésben. Az olcsó, gyakorlatilag szakképzetlen munkaerő idevonzotta a kis olasz, bajor és osztrák cégeket, amelyeknek jelentős része már tovább is állt, vagy jelentősen javította termelési profilját. A nemzetközi tőkének öt évre volt szüksége, hogy rájöjjön, nem az olcsó munkabér a térség alapvető előnye, hanem az, hogy olcsó bérű, szakképzett munkaerővel nagyobb termelékenységet lehet biztosítani, mint egy segédmunkással. A harmadik szintér a tudásintenzív területekre áramló tőke, kutatási fejlesztési központok létrehozásával.

– *Magyarországnak sok nagy cége van: például a MOL vagy az OTP. Lehetséges, hogy előbb-utóbb mindkettő bele fog olvadni valamelyik nagyobb integrált szervezetbe. Nálunk is kialakult, szerencsésen és jól működik a tőkekoncentráció.*

– Ha a nagy nemzetközi cégeket nézzük, semmi garancia nincs arra, hogy az OTP húsz év múlva is OTP lesz, még ha terjeszkedik is a régióban. Ugyanezt teszi a MOL vagy a német érdekeltségű Matáv is, amelyik ráadásul Magyarországon keresztül ruház be Macedóniába, Bulgáriába vagy Montenegróba. A TriGránit elvileg magyar cég, de kanadai és svájci tőke is van benne. Vállalati, mikro gazdasági szinten is látszik a nemzetállami jogkörök erőzítője. Ilyen a tőke természete, globális a tudás is, a szakértelem is. Úgy gondolom, Magyarországon van egy olyan szellemi tőke, amely az évszázados interdiszciplináris, multietnikus értékeket vegyítő kultúrából ered – ez lehet Európa legnagyobb előnye egy globalizálódó világban.

– *Nekem az a véleményem, hogy az elmúlt ötven esztendő megszakította azt a folyamatot, amelyről beszél.*

– Ez így van, de a gyökerek megmaradtak. Az új rakezdés nem egyszerű, ráadásul időigényes is. Jó példa erre Írország: 1918–21-ben, amikor függetlenné vált, nála reménytelenebb helyzetű ország kevés volt Európában. Egyebe sem volt, mint földterülete, mezőgazdaságból élt az egész társadalom, és évszázados, folyamatosan „megújuló” hagyománya volt a kivándorlásnak. Aztán 1959-ben megalkottak egy nemzeti fejlesztési tervet. Az ország ekkor 70–75 százalékban Nagy-Britanniától függött, bár politikailag független volt (kivéve persze Észak-Írországot). Liberalizációt hirdettek a külföldi tőke számára, és kiépítették az első szabadkereskedelmi övezeteket. 1973-ban Írország belépett az unióba, de tizenöt éven keresztül az egy főre jutó jövedelemben mérhető gazdasági felzárkózás legkisebb jelt sem mutatták a statisztikák. Majd 1988 után robbanásszerűen fejlődésnek indult, s ma az Írországban megtermelt egy főre számított jövedelem 27 százalékkal magasabb, mint az angol. Persze ennek jelentős ré-

sze profitkiutalás formájában elhagyja az országot. Magyarország ebből a szempontból hasonlít Írországra.

Mi az ír siker titka? Írország már a hatvanas években rájött arra, hogy földrajzi adottságaiból fakadóan előnyös hídszerpet játszhat az Európai Unió és az USA között. A másik fontos elem, hogy 1988-ban véget vetettek a belpolitikai viszályoknak.

– *Hogyan tudták megszüntetni a belpolitikai zűrzavart?*

– 1988-ban a kormány, a munkaadók és a szakszervezetek leültek tárgyalni, és kötöttek egy középtávú szociális szerződést 1994-ig, amelyhez aztán mindenki tartotta is magát. Megerősödött a politikai stabilitás, közben termőre fordultak az 1973-tól csordogáló, majd a nyolcvanas évek elejétől felduzzadt uniós támogatók. Volt olyan évük, amikor a nemzeti jövedelem 6-7 százalékát az uniós költségvetés finanszírozta. Magyarország esetében ezt 4 százalékban maximálták. Fontos beszélni a hatvanas évek átfogó, egészen az általános iskola alsó tagozatától alkalmazott ír oktatási reformról is. Ennek eredményeként tizennyolc évvel később megjelent a jól képzett, megfelelő hozzáállású és rugalmasságú munkaerő, és óriási lökést adott a munkaerőpiacnak. Ez megindította az elszármazott írek visszatelepülését, akik Kanadából, Ausztráliából, Amerikából a tőkéjükkel együtt tértek haza. A drasztikus ír népességfogyás ma már a múlté.

– *Mi várható Magyarországon?*

– Csak olyan értelemben érdemes Magyarország jövőjéről beszélni, ha azt mondjuk: az Európai Unió sikeres tagja akarunk lenni. Ennek feltétele, hogy az unió is sikeres legyen, hisz egy sikertelen integrációban nehéz eredményes országnak lenni vagy maradni. Az én egyik legnagyobb problémám, hogy Magyarországnak nincs integrációs stratégiája, erre sem igény, sem fogadókészség nincs. Jelenlegi stratégiánk abban merül ki, hogy soha nem látott mennyiségű pénzhez szeretnének jutni, feltételezve, hogy ha elköltjük, az ország majd fölvirágzik.

A sikernek nem egyedüli feltétele a pénz. A nemzeti fejlesztési terv és a hozzá tartozó pénzek csak eszközök, egy sikeres tagságnak, egy eredményes magyar modernizációnak az eszközei, nem pedig szuverén célok. Nálunk az eszköz és a cél tökéletesen felcserélődött. A hatékony fejlesztés valójában nem egymástól elszigetelt projektekben gondolkodik, hanem olyan fejlesztési csomópontokban, amelyekkel, ha pénzt fektetünk beléjük, kisugárzó, gazdaságot dinamizáló, technológiafejlesztő, humán erőforrásokat erősítő, munka- és életkultúrát javító hatást érünk el. Ez messze túlmutat a pénz közvetlen hatásán. Így jön létre egy önfenntartó fejlődési pálya, amelynek a pénz szükséges, de nem elégséges feltétele. Ez a

pálya akkor is ki tud bontakozni, ha esetleg néhány év múlva a pénzügyi erőforrások már nem, vagy nem ilyen mértékben állnak rendelkezésre. Az eszközök és célok rendszerében kellene végre rendet tenni, a fejük tetejéről a talpukra kellene állítani a dolgokat.

Emellett felmerül a kérdés, hogy egy sikeres fejlesztés után hogyan tovább? Mitől siker a siker? Szerintem akkor válik igazán sikerré, ha ezt utána teríteni tudom az ország, a gazdaság, a társadalom széles rétegeire. Ezért a stratégiának kezdettől fogva kell hogy legyen egy párhuzamos ága, nevezetesen az önálló fejlesztésre még alkalmazatlan területek, társadalmi rétegek, gazdasági szereplők alkalmazkodási és felszívóképességének a növelése.

– *Magyarország lakosságának ma csaknem egyharmada nyugdíjas. Lehet-e és kell-e őket alkalmazkodásra szorítani, amikor csak élni és megélni szeretnének? Marad a fiatalság, az oktatás.*

„Magyarországon a munkaerőpiaci aktivitás sokkal alacsonyabb, mint a statisztikailag rendelkezésre álló munkaerő.”

– A lisszaboni stratégia keretében papíron megfogalmazott programokra – ilyen például az élethosszig tartó tanulás, az internet lehetősége, a kiegészítő munkavégzés 65 éves kor után is – a magyar nyugdíjasok egy része fogékony volna, de hiányoznak az eszközök hozzá. Kétségtelen, hogy egy olyan hatalmas váltásnak, mint amilyen nálunk néhány év alatt végbement, igen jelentős társadalmi költsége van. Magyarországon a munkaerő-piaci aktivitás sokkal alacsonyabb, mint a statisztikailag rendelkezésre álló munkaerő. A munkaerő egy része, közel egymillió ember, kivonult a piacról. Szociális ellátásukhoz fejlesztési erőforrásokat kell elvenni azoktól, akik többletértéket tudnak termelni.

A döntések hatásait is össze kellene hangolni, hiszen egyfelől a munkaügyi és szociális kérdések, míg másfelől a migrációs, külügyi, határvédelmi kérdések szorosan ös-

szefüggnek egymással. Az európai integrációban a döntések nem úgy születnek, mint egy kétoldalú üzleti tárgyaláson. Itt szövetségeseket kell találni. A speciálisan magyar kérdésekben, mint amilyen például a kisebbségi kérdés, nagyon nehéz támogatóként megnyerni az uniós országokat.

„Nekünk kompromisszumkultúrára kell berendezkednünk, össze kell hangolnunk érdekeinket a másokéival.”

– Mert nem is értik, miről van szó...

– Egyrészt nem értik, másrészt az egészet biztonsági kérdésként fogják föl. Olyan országnak tekintenek bennünket, amely nem rendelkezik érdekérvényesítő képességgel, de bosszantó-kapacitással igen. Nekünk kompromisszumkultúrára kell berendezkednünk, össze kell hangolnunk érdekeinket a másokéival. Ez egy egészen más kultúra, mint amelyet eddig megszoktunk és gyakoroltunk. Az európai integráció története elvhű és olykor elvtelen kompromisszumok sorozata. Túlélését csak így tudta biztosítani.

– Számos, Magyarország számára megfontolandó dolgot mondtál el érdekképviselőkről, jövőképről, sikeres törekvésekről, információáramlásról, tárgyalási stratégiákról, társadalmi párbeszédéről. De hogyan tudunk idáig eljutni? Magyarországon a rendszerváltozás még nem fejeződött be. Miközben egészséges, jövőorientált nemzettudatra volna szükség, köztünk él egy hatalmas vesztes réteg, amelyet megfelelő szociális ellátásban kell részesíteni, ráadásul ez a szociális réteg dönti el a választásokat.

– Mindenekelőtt a társadalom önszerveződésének el kell érnie egy olyan fokot, ahol már nincs tere a politikai demagógiának, és amikor egyszerűen elzavarja a felelőtlen politikusokat vagy álpolitikusokat. Egy olyan társadalom, amely mesterségesen szét van választva jókra és rosszakra, ilyenekre és olyanokra, barátra és ellenségre, az nem jövőképes, nem versenyképes, és nem lehet sikeres sem.

– Áprilisban valamelyik párt megnyeri a választásokat. Társadalmi párbeszédet kellene kezdeni. Szükség volna legalább egy emberre vagy csoportra, amely világos jövőképpel rendelkezik. Látni ilyesmit?

– Aligha. Amit viszont tisztán látok: akármilyen kormány alakul is idén, haladéktalanul hozzá kell kezdenie annak a konvergencia-programnak a kidolgozásához, amelyre szeptember elsejéig kaptunk haladékat Brüsszeltől. Eszerint az országnak 2008-ig el kellene érnie egy olyan egyensúlyi helyzetet, amely lehetővé teszi a csatlakozást az eurózónához. Hangsúlyozom, jómagam nem tartom alapkérdésnek, hogy az euró 2010-ben lesz a hivatalos fizetőeszköz Magyarországon, vagy 2011-ben. A konver-

gencia-program reformjaira, a kiigazításra a magyar gazdaság fenntartható fejlődése érdekében van szükség, akár a forint védelmében is. A legnagyobb feladat a magyar gazdaságpolitika hitelességének és szavahihetőségének helyreállítása. Óriási szerencsénk, hogy a működő nemzetközi tőke továbbra is bizalmat szavaz Magyarországnak.

– Ez volna a hozadéka uniós tagságunknak?

– Köszönhető annak is, de a magyar mikrostruktúra viszonylagos fejlettségének is, valamint az agyakban meglévő, nem mérhető társadalmi tőkének. Ez a társadalmi tőke messze több, mint humán erőforrás. Több mint képzettség, munkakultúra, nyelvtudás, kooperatív magatartás, flexibilitás, hiszen van kapcsolati tőkéje és élménytőkéje is. De a bizalmat helyre kell állítani, s az nem megy a költségvetés alapvető átalakítása nélkül. Ez pedig a bevételi és a kiadási szerkezetet is érinti, sőt egész struktúrákat kell átalakítani, legyen szó az egészségügyről, a kormányzati munkáról, az oktatásról vagy az önkormányzatokról.

„a társadalom önszerveződésének el kell érnie egy olyan fokot, ahol már nincs tere a politikai demagógiának”

A konvergencia-programot nem szabad(na) a társadalom bevonása nélkül összeállítani, a társadalmi vitára azonban szeptember 1-jéig alig marad idő, s a megvalósításra szánt két és fél év sem túl sok. Bizonyos korrekciókat, jelentős érdeksérelmeket, az életszínvonal esetleges romlását aligha lehetne megbeszélni az érintettekkel, hiszen a vesztesekkel nehéz kommunikálni, akár tényleges vesztesei egy folyamatnak, akár csak annak gondolják-láttatják magukat. A magyar társadalom a politikusok részéről ilyen jellegű kezdeményezést nem fogad el, ahogy szerintem ígéreteket sem. A társadalmi párbeszédet az vinné előre, ha a program mellé szavahihető (szak)emberek elmondanák azt is, hogy mi az ára a megvalósításának. De ezt a választások előtt egyetlen politikus sem fogja megtenni, utána pedig féltő, hogy egyszerűen kifutunk az időből.

MP